

* קצורי * באורי * לקוטי *

האלשיך הק' פ' משפטים

(בפרשה זו יבואר ענין ההשגחה הישר מאת השי"ת, וענין שמירתו ית' שע"י מלאך, וחילוק שבין המלאך השר הממונה על כל אומה מאומות העולם לבין מלאכים הקדושים השומרים על בני"י)

(כ) הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר הכנתי: (כא) השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם פי שמי בקרבו: (כב) פי אם שמוע תשמע בקלו ועשית כל אשר אדבר ואיבתי את אנביי וצרתי את צררי: (כג) פי ילך מלאכי לפניך והביאך אל האמרי והחתי והפרזי והפנעני החתי והיבوسی והכחתי:

(א) ראוי לשים לב אל סמיכות זה אצל הקודם! (יז) שלש פעמים בשנה יראה פל זכורך אל פני האדן ידוד: (יט) ראשית בפורי אדמתך תביא בית ידוד אליה

(ב) ועוד אומרו מלת הנה שהיא מיותרת!

(ג) ועוד מה צורך מלאך אל ישראל? שה' הולך לפניהם!

והנה יש מרבותינו ז"ל אמרו שהיה אחר מעשה העגל, אלא שאם כן יקשה:

(ד) מה זה היה, כי שם כשומעם נתעצבו ישראל כאומר וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו בו, ופה לא אמרו דבר?

(ה) וגם למה נאמר ענין זה פה אחר שנאמר במקומו בפרשת כי תשא?

(ו) ועוד למה משה לא דבר פה דבר, ושם אמר אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה?

(ז) ועוד אומרו לפניך שהוא מיותר!

(ח) וגם היה לו לומר אתך!

(ט) ועוד אומרו השמר מפניו בו, כי הנה שמירה מפניו הוא שמוע בקולו כי בזה נשמר מכעסו!

(י) ובכלל זה הוא אומרו אל תמר בו! ולמה הושלש דבר אחד?

(יא) ועוד אומרו כי לא ישא לפשעכם, והיה לו לומר כי לא ישא לפשעך בלשון יחיד כאומר אל תמר בו!

(יב) וגם הלמ"ד יתירה, שהיה לו לומר כי לא ישא פשעכם!

(יג) ועוד אומרו כי שמי בקרבו, שאדרבה על כן ראוי יעשה כמוהו יתברך שנושא עון!

(יד) ועוד אומרו ועשית כל אשר אדבר, מי לא ידע כי שמוע בקולו הוא לעשות כל אשר ידבר הוא יתברך?

(טו) ועוד אומרו ואיבתי את אויביך, שנראה שחפץ יעשה דברו כדי שיצר לצורריו!

(טז) ועוד אומרו כי ילך מלאכי והביאך וכו', הרי נאמר להביאך אל המקום אשר הכינותי!

(יז) ועוד אומרו והכחדתיו, הרי נאמר ואיבתי את אויביך בו, וידוע כי להכחידו הוא!

(יח) וגם היה לו למימר והכחדתים!

אמנם יאמר, הלא אמרת לי שלשה פעמים שאלך לי לראות פניך וכן ראשית בכורי אדמתי אביא אל ביתך. והן לזאת יחרד כל לב:

(יט) כי הלא אתה עשית את השמים ואת הארץ והכל שלך, ולמה תיחד לך מקום? שיורה שלא מלא כל הארץ כבודך חלילה!

על כן אמר הנה אנכי בו, לומר ראו נא כי בכל מקום אנכי עומד ועם כל זה גדול כבוד המקום ההוא הוא הר המוריה משאר מקומות. כי הלא אין צריך לומר אתם המלוכשי חומר, כי גם המלאך אינו כדאי להיות אמצעי בהר ההוא כאשר במקום הזה. ולא מבלי היותי בכל מקום, כי הלא אנכי שולח מלאך לפניך, כלומר הנה אנכי עומד ושולח מלאך הנה יראה כי פה אנכי, ועם כל זה אני משלחו. הוי אומר כי לא מבלי היותי במקום זה אני שולח מלאך, אך אין זה רק לשמרך בדרך להיות חוצה לארץ ואינו כבודי שתשמר על ידי עצמי עד בואך לארץ ישראל, כי שם עיקר מושבי גם עתה: (ובזה נתיישב קושיא א: ראוי לשים לב אל סמיכות זה אצל הקודם! שלש פעמים בשנה יראה פל זכורך

אל פני האדן ידוד: ראשית בפורי אדמתך תביא בית ידוד אליה ונתיישב קושיא ב: אומרו מלת הנה שהיא מיותרת!

ונתיישב קושיא י"ט: הלא אתה עשית את השמים ואת הארץ והכל שלך, ולמה תיחד לך מקום? שיורה שלא מלא כל הארץ כבודך חלילה!

(כ) וזהו אומרו ולהביאך ולא אמר ולהוליכך?

וזהו להביאך אל המקום כי שם אין דבר באמצעות מלאך:

(כא) והלא בזה יגדל הקושי. כי אחר שפה אתה עמנו ומכאן אתה משלחו, ומדברך ולהביאך בו יורה כי שם בלבד יש שכינה!

(כב) ועוד כי יראה כי פה ובהר המוריה יש שכינה ולא בדרך שבנתים, ואיך יתכן? כי הלא מלא כל הארץ כבודו! ולמה יגרע מקום זה ואותו מקום משאר העולם, והאם יש שינוי חלילה!?

לזה אמר אשר הכנתי, כלומר גם שהכל שלי ובכל מקום אני, למקום ההוא הכינותי לקבל קדושת יוטר מכל העולם. והוא כי שם הוא שער השמים מכוון לשבתו העליון. והוא כמשל גוף האדם אל בחינת נפשו בו. והוא כי אין ספק כי הנפש ממלאה את כל הגוף, ואין לך אבר משולל נפש כי מלא כל האדם כבודה, ובלעדה לא ירים איש אבר מאבריו, כי היא הנותנת בכל אבר כח לעשות מעשהו המיוחד לו, כי אלמלא היא כלם מתים. ועם כל זה, לא כל האברים מקבלים שפע ממנה כאחד ובשיעור אחד. כי הלא העין רואה, מה שאין כן שום אבר מיתר האברים, ולמה לא ישתוו כלם כאחד אחרי כי יחד כלם מלאים מכבוד הנפש. אך אין זה כי אם שה' הכינו זך האיכות ומלוטש מכל שאר האיברים מוכן לקבל מהנפש יתר שאת מכל שאר איברים, לא שיש בה (בנפש) שנוי. כן אומר הוא יתברך, שעם היות כי מלא כל הארץ כבודו יתברך שעל ידי כן העולם מתקיים, עם כל זה הר המוריה הוא מקום אשר הכינותי מכל יתר חלקי הארץ באיכות, נבחר מהכל לקבל שפע השראת שכינה מכל שאר העולם. כהבדל העין בין שאר איברים, עם היות כי זה כל האדם מלא מכבוד הנפש. ובזה יתיישב: (כ) אומרו ולהביאך ולא אמר ולהוליכך!

אך הוא כי הוא יתברך הכין מקום מוכן לשבתו הוא הר המוריה, כי מאז ברא העולם הכינו וישם מקדש של מעלה כנגדו. ועל כן שם נעקד יצחק, ושם בנה יעקב מצבה ואמר אין זה כי אם בית אלהים. ועל ידי היות שם שכינה תמיד מטרם יבנה בית המקדש כמאמר יעקב אכן יש ה' במקום הזה, על כן לא אמר להוליכך: (אלא ולהביאך אל המקום אשר כבר הכנתי ומשרה שכינתי שם.)
ובזה נתיישב קושיא כ': אומרו ולהביאך ולא אמר ולהוליכך?! ונתיישב קושיא כ"א: אחר שפה אתה עמנו ומכאן אתה משלחו, ומדיבורך ולהביאך כו' יורה כי שם בלבד יש שכינה!

ונתיישב קושיא כ"ב: יראה כי פה ובהר המוריה יש שכינה ולא בדרך שבנתים, ואיך יתכן? כי הלא מלא כל הארץ כבודו! ולמה יגרע מקום זה ואותו מקום משאר העולם, והאם יש שינוי חלילה!?

והנה מהדברים אמורים הלא יראה כי עתה ככל העכו"ם אשר תחת שרים בית יהודה כי אשים עליו מלאך מנהיג. לזה אמר לא כן הוא, כי הלא תדעו כי גם עד בואך אל המקום אינני משוה אותך לאומות שתחת שרים, כי הנני שם לפניך חמשה הפרשים:

א. כי שר שעל האומות הוא ממונה על אומתו מאז מנה אותו הוא יתברך להנהיגם באמצעותו, ואינו בכל פעולה שלוחו יתברך: (היינו אשר השגחתו ית' אינו בגלוי ע"י השר)

אך זה אנכי שולח שכביכול שלוחו של הקב"ה כמותו כעת, וכאילו אנכי הולך כאשר פירש אחר כך באומרו כי שמי בקרבו,

ב. כי שר של כל עכו"ם הוא חצוני מאיכות בלתי קדוש. אך זה הוא מלאך, כי מלאך סתם הוא קדוש, אך השר לא כן. כי גם לאומרים כי באומרו מלאכי אלהים ידבר על השרים הוא בשם לווני מלאכי אלהים של הרוגו והדין גרדיני תריסין כנודע. וזהו אומרו מלאך:

עוד שלישית, והוא כי כל שר מהאומות הוא למעלה בשמים ואומתו למטה. וזה לפניך על הארץ. וזהו אומרו מלאך לפניך. (ובזה נתיישב קושיא ז': אומרו לפניך שהוא מיותר!)

ד. כי שרי האומות על ידם משתלשל שפע כל אומה. אך זה לא

להשפיע לך טובה רק לשמרך בדרך הגנה בעלמא: (ובזה נתיישב קושיא ח: היה לו לומר אתך!)

ה. כי שר כל אומה הוא לעולם. אך זה אינו רק ולהביאך אל מקום כו', אך אחר כך אין זולתי לפניך:

השמר מפניו ושמוע בקלו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבו. כי אם שמוע תשמע בקלו ועשית כל אשר אדבר ואיבתי את איביך וצרתי את צריך:

ושמא תאמר אם כל כך חביבים אנו לפניך שלא תפרוש ממנו גם בשלחך מלאך אתנו, אם כן (חוור על קושיא ג) למה זה תשלח מלאך?

לזה אמר השמר מפניו כו', לומר הנה בלכתי אני ולא מלאך אתכם לא תשמרו מלחטא לי, כי לא תראוני ותסתפקו היש ה' בקרבכם אם אין, ותחטאו, כי זה היה עון העגל אלהים אשר ילכו לפנינו, שהוא שנראהו. לכן אני שולח מלאך ומצוה השמר מפניו כי תראה פניו ותשמר. (ובזה נתיישב קושיא ג: מה צורך מלאך אל ישראל? שה' הולך לפניכם!)

וזה בין במה שיאמר לכם לא תעשו שהוא ענין השמר כענין השמר פן ואל בלא תעשה, ושמוע בקולו במה שיאמר שתעשה: ובזה נתיישב קושיא ט: אומרו השמר מפניו כו', כי הנה שמירה מפניו הוא שמוע בקולו כי בזה נשמר מכעסו!)

ושמא תאמרו כי האם החוטאים לי אני מכפר, מה גם עתה מלאך שראוי לו לכפר לאשר יחטא לו?

לזה אמר אל תמר בו, לומר אל תהיה ממרה בו בעברך רצונו, כלומר כי-אם לי כי לא יהיה ציוויו ממנו כי אם מאתי. (ובזה נתיישב קושיא י: אומרו (השמר מפניו.. שמוע בקולו..) אל תמר בו! ולמה הושלש דבר אחד?)

ואין צריך לומר שלא יכפר לגמרי, כי-אם אפילו לא ישא (לפשעכם).

לפשעכם שהוא: כי הנה הוא יתברך אמר ביום פקדי ופקדתי, לומר שכל מקום שיעשו פשע ותבא עליו פקידה, אפקוד על-פי דרכי, קצת מעון העגל.

אך זה (המלאך) לא ישא מאשר תחטאו לשמור לפשעכם אשר תעשו אחר כך כדי שביום פקדו הפשע ההוא יפקוד גם אשר תמרו בו כעת. וזהו לא ישא, לפשעכם בלמ"ד, (ובזה נתיישב

קושיא י"א: אומרו כי לא ישא לפשעכם, והיה לו לומר כי לא ישא לפשעך בלשון יחיד כאומרו אל תמר בו!

ונתיישב קושיא י"ב: הלמ"ד יתירה, שהיה לו לומר כי לא ישא (פשעכם!)

והטעם הוא כי שמי בקרבו ואיככה יוכל לכפר מה שתחטאו לקונו הוא שמי שבקרבו. (ובזה נתיישב קושיא י"ג: אומרו כי שמי בקרבו, שאדרבה על כן ראוי יעשה כמוהו יתברך שנושא עון!)

ושמא תאמר, הלא אין לפנינו אלא הוא, ואליו תחשב עותתנו

דע לך כי אם שמוע תשמע בקולו כו', לומר הנה שתי שמיעות הן יחד, כי בצוותו לך ותשמע ממנו, אלא אתה שומע, כי אם שאינך שומע ממנו אלא הברת קולו. וזהו אם שמוע כו', לומר אם שמוע אלי תשמע בקולו כי השמיעה עיקרית היא מאתי, אלא שתשמע בקולו שהוא בהברת קולו:

אמנם בעשותך מצותו אין בזה שיתוף לו עם ה', כאשר בשמיעה כי לא תעשה על שהוא דבר לך, רק על היות דבורי אליו. וזהו ועשית כל אשר אדבר. (ובזה נתיישב קושיא י"ד: אומרו ועשית כל אשר אדבר, מי לא ידע כי שמוע בקולו הוא לעשות כל אשר ידבר הוא יתברך!)

ועל מה שאמרתי לשמרך בדרך שאין מאתו שום הטבה והמשכת שפע רק שמירה, הנני מודיעך כי לא בלבד הטבה קנינית, כי-אם, אפילו אייב והצר לאויביך, לא תהיה לך מידו, כי אם מאתי כי אם ואיבתי את אויביך כו': (ובזה נתיישב קושיא ט"ו: אומרו ואיבתי את אויביך, שנראה שחפץ יעשה דברו כדי שיצר לצורריו!)

כי ילך מלאכי לפניך והביאך אל האמרי והחתי והפרזי והכנעני החוי והיבوسی והכחדתי: ועל אשר אמרתי ולהביאך אל המקום, אל יעלה על רוחך שהוא שיסיר כל מכשולי אויביך שבנתים, כי הוא ישמידם, כי לא כן הוא. כי אם כי ילך מלאכי לפניך והביאך כו', לא יכחידם הוא כי אם אני, כי הלא והכחדתי בעצמי. ובמה יודע כי מאתי הוא, כי הלא והכחדתי כאיש אחד מה שאין כח למלאך. וזה אומרו והכחדתי. (ובזה נתיישב קושיא ט"ז: אומרו כי ילך מלאכי והביאך וכו', הרי נאמר להביאך אל המקום אשר הכינתי!)

ונתיישב קושיא י"ז: אומר והכחדתי, הרי נאמר ואיבתי את אויביך כו', וידוע כי להכחידו הוא! ונתיישב קושיא י"ח: היה לו למימר (הכחדתיים!)

ובזה לא נעצבו ישראל בשומעם, וגם משה לא אמר אם אין פניך הולכים כו'. כי אדרבה מזה יראה כי אתם (ועמהם נמצא) ה' (ביחד) עם לכת המלאך, אך שם שנאמר כי לא אעלה בקרבך, אז התאבלו, עד שהודה יתברך למשה לבלתי הסתלק: (ובזה נתיישב קושיא ד: מה זה היה, כי שם (אחר מעשה העגל) כשומעם נתעצבו ישראל כאומר וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו כו', ופה לא אמרו דבר?

ונתיישב קושיא ה: למה נאמר ענין זה פה אחר שנאמר במקומו בפרשת כי תשא?

ונתיישב קושיא ו: למה משה לא דבר פה דבר, ושם אמר אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה?)

(א) וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל יְדֹדֶיךָ אֹתָהּ וְאֶהְרֹן נָדָב וְאָבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מִרְחֹק: (ב) וַנִּגְשׁ מֹשֶׁה לְבָדּוֹ אֶל יְדֹד וְהֵם לֹא יָגִישׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ: (ג) וַיָּבֵא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֶת כָּל דְּבָרֵי יְדֹד וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְדֹד נַעֲשֶׂה: (ד) וַיִּכְתַּב מֹשֶׁה אֶת כָּל דְּבָרֵי יְדֹד וַיִּשְׁפָּם בַּבֶּקֶר וַיָּבֹן מִזִּבְחַת תַּחַת הַהָר וַיִּשְׁתִּים עֲשָׂרָה מִצְבָּה לְשִׁנַיִם עֲשָׂר שְׁבָטֵי יִשְׂרָאֵל:

(ו) וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיִּשְׂפֹם בְּאֵגְנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ: (ז) וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר יְדֹד נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע:

הנה אומר פה ענין זה שהיה קודם מתן תורה, יהיה כי כל הדרוש שלמעלה הוא לומר כי קרוב אלינו הוא יתברך, ואין שלחו מלאך כי אם מצדנו בהעדר שלמותנו, כי על כן צריך אמצעי בינינו. על כן סמך ענין זה לומר, ראו עתה כי כאשר הכינו עצמן במתן תורה ודבקו בה' נמשך כי ויחזו את האלהים בלי אמצעי.

(א) ראוי לשים לב מה זה היה, כי עתה לא אמרו רק נעשה, וביום שאחריו אמרו נעשה ונשמע?

(ב) גם מה ענין הקדמת עשייה

לשמיעה? וידוע מאמריהם ז"ל על זה: אמנם הנה ידוע מאמרם ז"ל כי מהיום הראשון לחדש שדבר משה לישראל אתם ראתם אשר עשיתי למצרים וכו' אמרו ישראל רצוננו לראות את מלכנו ולדבר עמו פה אל פה, וזהו וישב משה את דברי העם אל ה'. וביום הרביעי לחדש היה זה שאל משה אמר עלה אל ה' וכו' ונגש משה לבדו וכו' ויספר לעם את כל דברי ה' הם ציווי פרישה והגבלה ואת כל המשפטים שנצטוו במרה. ואז השיבו כל הדברים וכו' נעשה. אז ויכתוב משה את כל דברי ה' הוא מבראשית ועד כאן. ואז אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. עוד כתבנו למעלה כי מה שהיה שלא נעדר איש משישים רבוא מהשיג נבואת פנים בפנים במעמד הר סיני, כי הוא כי אין הוא יתברך מסתיר כבודו משום בריה אלא שעכירות האדם הוא המעכב בידו מהביט אל האלהים כמו שכתבנו במאמרו יתברך באומר לא תוכל לראות את פני, כלומר העיכוב מצדך שלא תוכל. וזה נראה בפירוש באדם הראשון, כי טרם יחטא והיה זך בלי שמרי זוהמת נחש היה מביט ורואה ומדבר ומשתעשע עם אביו שבשמים וכשחטא נחבא בשמוע את הקול ולא יכול לסובלו. והנה ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן, ועל כן השיגו כלם נבואת פנים בפנים כי פסקה זוהמתן ואין בהם עיכוב:

ונבא אל הענין, והוא כי הנה לא מתחלת הימים שעמדו על הר סיני הוכנו לכך, כי אם על ידי היותם ימים נגד ההר אשר שם האלהים שעל ידי כך היו מזדככים, ועל ידי השליחיות מאתו יתברך אליהם, ועל ידי פרישה והגבלה ומילה וטבילה והזאה כמו שכתבנו למעלה. כי בתחלת הימים עם שפסקה עיקר זוהמא לא הטהרו לגמרי להנבא פנים בפנים מעין נבואת משה רבינו ע"ה שהיא כספיריות איספקלריא המאירה. על כן אמר לו הוא יתברך למשה הנני בא אליך בעב הענין, שהוא אצלו כאספקלריא עבה שאינה מאירה בעבור ימשך שישמע העם בדברי עמך. מה שאין כן אם אדבר בך במאירה, כי גם באמצעותך לא ישמעו. אז ויגד משה כו', שלא היו רוצים רק לדבר פנים בפנים בעצם כאומרם רצוננו לראות את מלכנו וכו'. אז אמר הקדוש ברוך הוא אם כן איפה לך אל העם וקדשתם וכו', שעל ידי

טבילה ופרישה והגבלה וקרבות והזאה תושלם טהרתם ויזדכך חומרם להשיג לשמוע פנים בפנים כתאותם:

ונבא אל הענין. והוא כי הנה ביום הרביעי בא וסיפר לישראל את כל האזהרות וההכנות הנזכרות. ועל זה נאמר פה ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה' הם האזהרות ואת כל המשפטים שניתנו במרה למען זככם על ידי מה שכבר קבלו. והם ענו ואמרו כל הדברים אשר דבר ה' נעשה, כלומר הננו מקבלים לעשות, אך שאלתנו לשמוע מפיו של השם הנזכר בפירוש, לא נאמין כי נשיגהו כי היה כמו זר בעיניהם גם שפסקה זוהמתן כאשר תמהו ז"ל על שאלתם רצוננו וכו' אמרו וכי נותנים לתינוק כל מה ששואל, אלא שהיו עתידים לעשות העגל וכו'. על כן למען יאמינו ביום גמר ההכנות המכינות אותם וגומרים טהרת זוהמא ביום החמישי קרא להם מבראשית וכו', כאומרם ויקרא באזניהם מבראשית ועד כאן למען בשומעם יאמרו הנה אדם הראשון ראינו בספר בראשית זה כי טרם היות בו זוהמא לקחו ה' ויניחיהו בגן עדן ויבן את הצלע ויביאה אליו והיה דובר בו בעצם, ואחר כך שנדבק בזוהמת נחש ונתעכר אז לא יכול לסבול את הקול. ואם כן איפה גם אנו פסקה זוהמתנו ותגמר הטהרה על ידי הכנות אלו הנזכרות ודאי שנוכל גם אנו לשמוע מפיו יתברך כמוהו. וזהו את כל הדברים אשר דבר עד כה נעשה, ועל ידי כן ונשמע מפיו של ה' הנזכר ולא יעצרנו זוהמת הנחש. ואז גמר קדושתם בהזאה וזהו ויקח משה את הדם וכו' באמור אתמול אמרנו כל אשר דבר ה' הגבלה וטבילה וכו' נעשה אך לא גמרו בלבם שיזכו לשמוע מפיו יתברך פנים בפנים על ידי עשותם ההכנות ההם אך ביום החמישי על ידי מה שקרא לפניהם ספר הברית מבראשית וראו ענין אדם הראשון כמדובר אז גמרו בלבם לומר שודאי על ידי עשות ההכנות שנאמרו ביום הרביעי יזכו לשמוע מפיו יתברך בהקיץ וזהו כל אשר דבר ה' נעשה ועל ידי כן נשמע מפיו יתברך כמדובר.

(ובזה נתיישב קושיא א: מה זה היה, כי עתה לא אמרו רק נעשה, וביום שאחריו אמרו נעשה ונשמע? ונתיישב קושיא ב: מה ענין הקדמת עשייה לשמיעה?)

ד"ת מספה"ק על פי דברי האלשיך הק'

ספה"ק תולדות יעקב יוסף

מצות לא תעשה - לא תשא שמע שוא
[טענת בעל דין אחד קודם שיבוא בעל דין חברו]

להבין טעם מצוה זו, נראה לי לפרש תחלה פירוש הפסוק ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים וגו'.

והקושיא מפורסמת, איך אמר כחצות בשם ה', מי איכא ספיקי קמיה? ואי כש"ס דברכות שלא יאמרו משה בדאי, אם כן למה אמר בשם ה'? ועו' בזה נראה מזה גם כן.

ונראה לי דבא משה רבינו ללמדנו דעת בעבודת הש"י, והוא דכתב האלשיך משלי סי' ד' עיניך לנוכח יביטו ועפעפיך יישיחו נגדיך, וז"ל: ואפשר יאמר איש במה אדע איזה דרך ישכון אור לעבוד את ה' אשר אהי' בו בטוח ההגעה אל המכוון, כי כמה החלו בעבודת ה', ולא נסתיעו ונוקשו ונלכדו, וגם כי יש כמה מיני מהלכים לעבודת ה' וכו', ע"כ אמר ראה נא כי אנכי נותן לך כלל גדול אשר בו תצליח בכל עבודת שמים, והוא עיניך לנוכח יביטו, והמשל בהולך אל עיר ומגדל גבוה וכו', על כן אמר תמיד יהי' הוא יתברך נגד עיניך שלא להטות חוצה בשום פני חיצונית, כי ח"ו לא יהי' נוכח ה', ואז כל דרכיך יכונן, יעו"ש.

ועדיין צריך פירוש לפירושו לידע איזה דרך ישכון אור שיהי' נוכח פני ה' תמיד, כי לא דברה תורה במתים שיוודע בחלקות לשונו שאינו מכוון לעשות רצונו יתברך. אבל מי שרוצה לעשות רצונו יתברך, וכמה דרכים לפניו, וסובר שכולם הם נכחו יתברך, ואינו יודע באיזה יבחר. וגם לפעמים בא היצר הרע בדמות יצר הטוב ואומר לו שזה מצוה, ומראה לו פנים שהוא נכחו יתברך, כגון מותר לספר לשון הרע על בעלי מחלוקת, ומותר לשנות מפני דרכי שלום, וכאלה רבות זכרם בח"ה, ומה יעשה אדם לידע איזה דרך ישכון אור.

לכך אני אומר לך למסור כלל גדול מה שקבלתי מגדול א', ובו תחזק ואל תרף, והוא תועלת גדול הן בעבודת הש"י, או במילי דשמיא או במילי דעלמא. והוא, כי אחר שהסכים שכלך באיזה דבר לעשותו בהחלט גמור שכמדומה לך שהוא הנכון בלי לשנותו, מכל מקום מיד תראה להפוך הדבר בשכלך שמה הנכון הוא ההיפך לזה, ומאן מפים הזה הוא נכון או זה הנכון, ואז יבוא לך צד ההכרעה מבין שני ההפכים איזה דרך ישכון אור, מה שאין כן במחליט דעתו על צד אחד איכא למיחש לכמה קלקולים, והחוש והנסיון מעיד על זה, ודפח"ח.

ואמרת לי תן טעם על זה שהוא הדרך הישר לעבודת ה' שיראה לכאן ולכאן, ואחר כך יורח אור עבודת ה' באיזה צד מב' צדדים. אמרתי לפרש המשנה בפרק ג' דראש השנה כל השופרות כשרים חוץ משל פרה, שנא' קרן. אמר רבי יוסי והלא כל השופרות איקרי קרן. ובש"ס מסיק טעמא

דחכמים, כל השופרות איקרי קרן ואיקרי שופר, דפרה קרן איקרי שופר לא איקרי. ואגב זה נבאר מאמר חז"ל שם, שיעור שופר שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן.

והענין, כי נודע שיש ג' קוין בסוד אמ"ש הנזכר בספר יצירה. והנה יש ב' דרכים לצדיקים עובדי הש"י, א' המתבודד ועובד הש"י בלי שום יצר הרע. והב' העובד הש"י עם היצר הרע, ועל דרך שכתבתי בפסוק חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, שדרשו רז"ל חשבתי דרכי לצורכי וכו' והיו רגלי מביאות אותי לבית המדרש. והוא, כשאדם הולך לעבור עבירה ח"ו או שאר צרכי תענוגי הגוף מחמת היצר הרע, ואחר כך מפני כבודו יתברך ומוראו משבר תאוותו ויצרו והולך בדרכי עבודת הש"י, הרי מכניע שמאל בימין ונעשה ייחוד גמור למעלה, והוא התכלית השלימות יותר מצדיק העובד הש"י בתמים בלא היצר הרע והולך בקו הימין לבד, מה שאין כן בחינה הב' הוא מייחד ג' קוין, שמכניע קו השמאל על ידי קו האמצעי המכריעו לימין.

אחר כך מצאתי בזה דף קפ"ד ע"א וז"ל: שלימו דכולא טוב ורע ולאסתלקא בטוב וכו'. וזה סוד יתרו שאמר עתה ידעתי וגו', נעשה ייחוד גמור, יעו"ש בזה.

נמצא בגדון שלפנינו, אם עלתה במחשבתו לעשות איזה דבר מצוה, אף אם הוא באמת מצוה, וגמרה מיד, מכל מקום אינו מייחד ייחוד גמור. מה שאין כן כשהוא שקול בדעתו אל ההיפך מזה, אל קו שמאל, ואחר כך מכריעו על ידי צד ההכרעה לימין, מייחד ג' קוין, בטוח שלא יצא דבר מעוקל מתחת ידו אם מכזיב לשם שמים בענין הנ"ל.

ובזה תבין מתני' הנ"ל, כי ענין שופר הוא שפרו מעשיכם, ואם כן כשמה כן הוא, אם רוצה לשפר מעשיו שיהי' לרצון להש"י, יעשה ג' בחינות שבשופר ממש אמ"ש אויר מים אש, כי הבל שופר כליל מן ג' אלן כנודע, שהם סוד ג' קוין ימין ושמאל ואמצעי, כך בכל מעשיו לא יהי' תקיף בדעתו מיד במושכל ראשון לומר שהוא הנכון מה שהסכים מחשבתו במושכל ראשון, כי יש לחוש שמה הוא עצת יצר הרע, לכך יהפך הדבר לכל צדדים ימין ושמאל, ואחר הכרעה כך יקום, אז ילך לבטח.

וז"ש במשנה מוסר השכל ברמוז, כל השופרות כשרין חוץ משל פרה שהוא קרן, ור"ל, כל מעשיו הן במילי דשמיא או מילי דעלמא, צריך שיהי' בחינת שופר כלול מן ג' קוים. מה שאין כן קרן, שהוא לשון תקיף, כמו הצפיר השעיר קרן חזות בין עיניו, עיין בתוספות יום טוב מזה, שלא יהיה תקיף במושכל ראשון, כי אם שיהי' נושא ונותן בג' בחינות שופר, ואחר כך יהי' תקיף כמו קרן, וז"ש בש"ס כל השופרות איקרי שופר ואיקרי קרן, מה שאין כן דפרה קרן לבד איקרי, ואין זה נכון כנ"ל. וז"ש שיעור שופר כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן, וק"ל.

ובזה תבין פסוק כחצות הלילה, כי נודע האדם כשהוא במדריגה עליונה נקרא יום המאיר בלי שום מסך מבדיל, מה שאין כן האדם שהוא במבוכה וחושך נקרא לילה, על דרך והי' במחשך מעשיהם וגו'. כשאדם

מסופק איזה דרך ישכן אור, ובחושך הולך הנקרא לו לילה, אז יעשה על דרך הנ"ל, שיחלק הספק על שני צדדים, שיראה לכאן ולכאן.

וז"ש משה שהוא סוד הדעת, כי הוא המלמד לאדם דעת, והוא הקו המכריע בסוד הבריח התיכון כנודע, ומונתו כך, כה אמר ה' כחצות הלילה, ור"ל כהחלק לו לילה, שמצד המבוכה שלו הנקרא לילה הוא מחלק על שני צדדים לכאן ולכאן, בקו ימין וקו שמאל, שמהפך הספק על ב' צדדים, אז ידו"ד דבר וגו', שהוא קו המכריע, יוצא בתוך מצרים, לשון מצ"ר י"ם, ומת כל בכור בארץ מצרים, כי נודע בסוד הפסוק אל אלדים ידו"ד דבר וגו', שהוא סוד המרכבה, אל בימין, אלדים בשמאל, הו"ה באמצע וכו', וזה שאמר, אחר שיהפך הדבר לימין ושמאל והוא מיצר עצמו לידע איזה דרך ישכון אור, אז אני, שהוא הו"ה הנזכר בריש הפסוק כה אמר ה' וגו', יוצא בתוך מצרים, ואז היצר הרע שנקרא בכור מצרים, שהוא הי' השליט באדם בעת המבוכה הנק' מצרים, וכאשר הו"ה יוצא, קו המכריע, אז יודע דרך ישכון אור, ואז הבכור שהוא לשון שליט, כמו בכור אתנהו עליון למלכי ארץ, ומת כל בכור מצרים - ירד מגדולתו ושליטתו, כמו וימת מלך מצרים שפי' בזה שהורד מגדולתו יעו"ש - שאין שליטה ליצר הרע באדם שהי' במיצר המבוכה הנז', רק לילה כיום יאיר, ולאורו יתברך יסע וילך לבטח.

וזהו כוונת שלמה במה שאמר עיניך לנוכח יביטו ועפעפיך יישיחו נגדיך, אחר שתבין תוארים חלוקים, כאן אמר לנוכח, ואחר כך אמר נגדיך, וכאן אמר עיניך, ואחר כך אמר עפעפיך. כי נודע בסוד קריאת שמע שובבי"ם, על עי"ני, הוא הו"ה אספקלרי' המאירה, ותנומה על עפע"פי, הוא אדנ"י אספקלרי' שאינה מאירה. וגם נגד"ך הוא לשון נגדיית, כמו אעשה לו עזר כנגדו וכה עזר לא וכה כנגדו, מה שאין כן נ"כה, משמע דרך ישר. והוא, כשהאדם במדריגה עליונה הנקרא עין, או במצוה ברורה שהיא מצוה, כמו תורה ותפלה וצדקה, שהוא אספקלריא המאירה, שאין בה ספק שהיא מצוה, בזה קאמר עיניך לנוכח יביטו, שיהי' נוכח פני ה' בלי שום פני חיצונית, כמשל מגדל שזכר האלשיך. משא"כ כשהאדם במדריגת אספקלריא שאינה מאירה, שנקרא עפעפיך, בזה אמר יישיחו נגדיך, ר"ל כל הנגדיות כל חלקי ההפכים יראה להפך לצד ימין ולשמאל, לבל יחליט תיכף כי אם על דרך הנ"ל, אז לבטח ילך דרך ישכון אור, וק"ל.

ובזה יובן טעם המצוה לא תשא שמע שוא, שהוא טענת בעל דין אחד קודם שיבא בעל דין חברו, והוא על דרך מ"ש בזה שהיצר הרע נקרא רשע ערום, שמקדים לבר נש וכו', והוא על דרך הנ"ל, לבל יחליט בדעתו מיד במושכל ראשון, כי שמה הוא היצר הרע המקדים טענותיו לאדם קודם היצר הטוב, לכך יהי' נושא ונותן בדבר על כל חלקי הצדדים בימין ושמאל, ואז יבא ההכרעה על נכון, ודי בזה.